

"המגביר את אמון הציבור בשפיטה" (בע' 296).

בעיה אחרת שעמדה לפני המחבר, נובעת מן העובדה שיש לנושא שני פנים, והספר "בוחר את הפרשנות מזוית ראייה עיונית ומעשית כאחד" (בע' 24). אכן, גם כאן, משולבים זה בזה "הדין המצוי, תוך מתן בסיס אנליטי דוגמתי לדין הרצוי" (בע' 24), ונוצרת תחושה שההרמוניה בין שני אלה היא טבעית, הגיונית וכמעט שאין להבחין ב"חסרונו" של הקו המפריד בין ניהם. כדברי השופט ברק: "הדבר המעשי ביותר הוא תיאוריה טובה" (בעמ' 2). הוא הדין לגבי קהל הקוראים ומעיינים בספר זה. למעשה הצליח השופט ברק להציג את הבעיות השונות בצורה נוחה, לא רק מבחינת הניסוח הברור, אלא - ובעיקר - למען הבנת הבעיות והפתרונות האפשריים השונים. התוצאה היא שהספר פתוח לפני כל ויכול לעניין הן את משפחת המשפטנים הרחבה, והן את אלה המתעניינים במשפט בשדרות רחבות אחרות של הציבור.

השופט (בדימוס) מרדכי בידרור

1 נשיא בית המשפט המחוזי ומנהל בתי המשפט לשעבר.

1 השופט WILBERFORCE השתמש בביטוי NON SUBJECT בהתייחסו לפרשנות. ראה הערתו של השופט ברק בע' 50 לספרו (הערה 11).

2 כבר במאמרו: "על השופט כפרשן" משפטים יב 248 (בע' 249) הוא מציין ומזכיר כי ישנם כאלה שהתבטאו שהפרשנות היא אמנות. אשר יותר משניתן להבין אותה יש להרגיש אותה. ויותר משניתן לפעול בה על-פי כללים יש לפעול בה על-פי אינטואיציה. וכן ראה בספרו בע' 51.

3 הנשיא שמגר בבג"צ 306/81 שרון נ' ועדת הכנסת. פ"ד לה(4)118.

4 השופט ברק במאמרו "היצירה השיפוטית לסוגיה". הפרקליט לט 267. 277.

5 ראה, למשל, בע' 206 ואילך.

מתוך עטיפת הספר 'המשפט'. מאת חיים ה' כהן

דיני ההתיישנות בישראל - זלמן יהודאי

(הוצאת תמר, 1097 עמודים ב"2 כרכים)

ככל שהדבר נוגע להתיישנותה של תובענה, מחייב בארצנו חוק ההתיישנות, תשי"ח-1958. החוק מכיל הוראות הנוגעות להתיישנות בענייני נים אזרחיים בלבד ולצידו קיימים חוקים לא מעטים המכילים הוראות התיישנות למקרים המיוחדים הנקובים בהם. כאשר הוראה כזו מצויה בחוק פלוני, תהא היא מחייבת. בעניינים פליליים מוסדרת תקופת ההתיישנות בחוק סדר הדין הפלילי (נוסח משולב), התשמ"ד-1982.

מטרתו של החיבור דיני ההתיישנות בישראל היא, כדברי מחברו "לרכו תחת קורת גג אחת את כל ההוראות, העקרונות והכללים הנוגעים לסוגיית ההתיישנות". החיבור מכיל סקירה של הפסיקה הישראלית ומצוייה בו גם התייחסות לפסיקה האנגלית והאמריקאית.

החיבור מחולק לשני כרכים: בחלק א' המופיע בכרך הראשון מנותח חוק ההתיישנות, תשי"ח-1958. הניתוח נעשה לכל סעיף וסעיף, כאשר לגבי מרבית הסעיפים מובאת התייחסות החקיקה והפסיקה הן באנגליה והן בארה"ב. החומר בחלק זה ערוך בחמישה פרקים הכוללים מבוא; פרק הדין בתקופת ההתיישנות; פרק הדין בחישוב תקופת ההתיישנות במקרים של קטינות, מחלת נפש, נשואין, שירות צבאי ומצבים נוספים; פרק נוסף עוסק בפרשנות הוראות שונות וסעיפים נבחרים בחוק והפרק האחרון דן בהתיישנות בפלילים לרבות עבירות שאין עליהן התיישנות, הזמן הקובע למנין תקופת ההתיישנות הפלילית והשוואה להתיישנות אזרחית.

חלק ב' הנכלל גם הוא בכרך הראשון כולל סקירה מקיפה של תקופת ההתיישנות הקבועות בשישים ושבעה חוקים מיוחדים.

חיבור זה מכיל פירוט, בסדר ה' א"ב של המועדים הקבועים בחקיקה השונים בקשר עם נקיטת ההליכים שבסדר הדין האזרחי והפלילי.

בחלק ג' המופיע בכרך השני סוקר השופט מועדים בסדרי הדין.

בסופו של הכרך השני מפתחות פסקי דין ישראלים לפי שמות התובע ע"מ או המערערים, פסקי דין ישראלים לפי מספרי התיקים, מפתח תיקים אנגליים, מפתח תיקים אמריקאיים ומפתח עניינים.

בהקדמה לספר אומר השופט משה לנדוי, נשיאו לשעבר של בית המשפט העליון, כי "המחבר מילא בחיבורו חלל שהיה קיים עד כה בספרות המשפטית שלנו בכל הנוגע לסוגיית ההתיישנות... ככל אלה נתן המחבר בידי המשפטן כלי עזר חשוב ומדריך בשביליו המפותלים של נושא שנודעים לו ענין עיוני וחשיבות מעשית כאחת."

1 ס"ח 251 התשי"ח. 112.

2 ס"ח 1043 התשמ"ב. 43.

"המשפט" - חיים ה' כהן

(הוצאת מוסד ביאליק, ירושלים - תשנ"ב. 1023 עמודים).

תהליך "בריאתו" של ספר זה מתחיל, כפי שמספר המחבר בהקדמה לספר, בבקשה שהיפנו אליו אנשי מוסד ביאליק לכתוב מבוא לתורת המשפט. כוונתם היתה שתיכתב מסה קצרה, אלא שבסופו של דבר נולד חיבור מקיף שבו מכהנת תורת המשפט אך כמבוא לגופי המשפט. החיבור עצמו הוא "ספר אינפורמציה אשר הקורא יוכל לגלות בו את סתרי תורת המשפט ופרטי דינה בנושא המעסיק או המעניין אותו ולשעה - מעין אנציקלופדיה בזעיראנפין הסדורה לפי נושאים".

פרשנות במשפט - כרך ראשון: תורת הפרשנות הכללית - אהרן ברק

(נבו הוצאה לאור בע"מ. 754 עמודים)

בימים אלה יצא לאור הכרך הראשון של הספר: פרשנות במשפט, מאת השופט אהרן ברק. ספר זה אינו דומה לספרי חוק אחרים שהורגלנו בהם והעוסקים בפרשנות. המחבר מבהיר בהקדמה לספרו כי "סוגיות נרחבות, כגון המהות העיונית של התכלית, פיתוח המשפט, סתירות בין נורמות, תי קון טעויות, לא נדונו עד כה בספרות המשפטית. אף שקיימת ספרות רבה לענין פירושם של טקסטים מיוחדים (חוקה, חוק, חוזה, צוואה), לא נעשה עד כה ניסיון מספיק לגבש תיאוריה כללית של פרשנות במשפט, תיאוריה שתעצב מודל כולל לפרשנות כל הטקסטים המשפטיים, תוך הכרה ביחודו של כל טקסט" (בע' 23).

אכן, מול הגישה המוגבלת והמצמצמת של מחברי ספרי לימוד (TEXTBOOKS) בנושא זה של פרשנות ויש ששללו בכלל את זכות קיומו של המקצוע כנושא, מעמיד השופט ברק תורה שלמה שהיא "פרי עיון ומחשבה במשך שנים רבות בתורת הפרשנות" (בע' 22). השופט ברק מתמודד עם גישות ועמדות של אנשי משפט שניסו להמעט בחשיבותו של הנושא או באי-היכולת לרכשו בצורה מדעית ומסודרת.

הכרך הראשון, תורת הפרשנות הכללית, הוא בן ארבעה שערים ונדרגים בהם הנושאים הבאים: תכונות הפרשנות, מרכיבי הפרשנות במשפט, הפרשנות התכליתית, הפעילות השיפוטית הלב-פרשנית: השלמת חסר ופיתוח המשפט.

כבר במבט ראשון - והספר ראוי למחקר ביקורתי ראוי לשמו - ניתן להיווכח כי עלה בידי המחבר, ובהצלחה יתירה, לגלות ולמצוא את הדרכים הנאותות כדי להתגבר על מכשולים שעבודה רחבת היקף מעין זו, הציבה לפניו. בין אלה צריך להזכיר את הביסוס המדעי והאובייקטיבי של כללי פרשנות, שנועדו למנוע מאתנו את ההנחה המוטעית והמסקנה שמא "הכל לפי המפרש". אם קבע בית המשפט העליון כי "הדין הוא דבר המחוקק כפי שנתפרש על ידי השופט" או כי "סמכותו של השופט לפעילות פרשנית אינה מוטלת כיום בספק... חקיקה היא האצלה לפרשנות... הכל מכירים כיום בסמכותו של השופט לא רק לפרש את החוק אלא גם להעניק לו פירוש יצירתי" - הרי לא עשה את כל אלה בחלל הריק. בספרו מסביר השופט ברק, בין היתר, כי "שלטון החוק מחייב קיומם והפעלתם של כללי פרשנות... שלטון החוק, שלטון החוקה ושלטון המשפט מחייבים צמידות של הפרשן - ובעיקר צמידותו של השופט כפרשן - למערכת מגובשת של כללי פרשנות. להיבט זה חשיבות רבה בחברה דמוקרטית" (בע' 96). כך גם נעשה מאמץ רב להביא לפני הקורא קשת רחבה של דעות, עמדות וגישות הן של אנשי משפט והן של שיטות משפט, ולגבי כל אלה מעיר השופט ברק ומצביע על יתרונותיהם וחסרונותיהם, בין אם הוא מטכס להם או חולק עליהם. לפני המעיין נפרשת התמונה כולה על מנת שיוכל, אם ירצה בכך, להמשיך ולהעמיק חקור בעבודותיהם של אחרים. שהרי כללי הפרשנות הם "דיני הדינים" והציר עליו סובבת השיטה כולה" (בע' 56).

הספר "פרשנות במשפט" על כל ארבעת חלקיו מהווה את אחת היצירות הגדולות שיצאו בישראל בשדה החוק המשפט. לא יהיה זה מוגזם לומר שהמעין בו ימצא "עולם ומלואו" הן מבחינה משפטית והן מבחינה ציבורית-תכליתית. אין ספק, כי הספר מהווה תרומה חשובה לביסוס העיקרון הרחב של שלטון החוק; בהסבירו את "השיקולים של אמון הציבור ברשות השופט" ט"ת מגדיר השופט ברק גם את מקומם של כללי הפרשנות במסגרת זו המביאים לידי "ביטוי האובייקטיביות השיפוטית" ואת המבחן "ההיצוני"

הספר מחולק לתשעה פרקים עיקריים, מהם פרקים בסיסיים - מונחי טור, הצדק, החוק, הדין, רשויות המדינה, ומהם המתייחסים לתחומי משפט מיוחדים - דיני מנהל, דיני עונשין, דיני נזיקין, דיני חוזים ודיני קניין. את הפרק השביעי ייחד השופט לזכויות האדם ובפרק השני מציג הוא אסכולות בפילוסופיה המשפטית לאורך ההסטוריה. המסה נעדרת איזכורי ספרות משפטית ופסיקה והדברים נאמרים בשם אומרים.

בסופו של הספר כותב השופט חיים ה' כהן - "בחברה האידיאלית (והארטופית), אשר בה בני האדם מחשיבים את חובותיהם יותר מאשר את זכויותיהם, וטובת הזולת עדיפה על טובתם שלהם - ממילא שורר שלום ביניהם. מכאן שהשלום יתגשם שעה שהמשפט לא יהא עוד זקוק לשופטים... אם השלום המושלם עצמו אינו ניתן להגשמה, לפחות נלך בדרכים העשויות להוביל אליו. דרכי המשפט דרכי שלום הן, וכל ההולך בהן מתקרב אט אט לעולם בלי מלחמות. לכן כה חשוב הוא לדעת ולהבין את דרכי המשפט ולכן שמו את השופטים מרדכי ומורי דרך."

דיני הנראת חבנות - ד"ר יחיאל בהט

(הוצאת בורסי, מהדורה שנייה תשנ"ב - 1991, 488 עמודים כולל מסתחות).

"לו היה בכוחי הייתי קובע על פי דין שאין להורות על פירוקה של חברה... בלא שקודם לכן... נעשה נסיון של ממש לקומם את החברה". כאשר חברה נקלעת לקשיים פיננסיים רציניים עולים בראש מוביליה ספקות בדבר המשך קיומה של החברה. שתי אפשרויות עקרוניות עומדות מולם. האחת - פירוק לצורך מימוש וחיסול, והשנייה - ארגון מחדש והבראה. מטרתו של הספר היא, כלשונו המחבר ד"ר יחיאל בהט, לבחון את המטרות להבראת חבנות ולקבוע מתי יש להעדיפו על פירוק וכן לבחון את הדרכים הקיימות להבראה.

בשער הראשון סוקר המחבר את המטרות של הבראת החבנות: מנקודת מבטו של המשק הלאומי - שמירה על תעסוקה ותחרות במשק - מנקודת מבטם של בעלי זכויות כלפי החברה, נושים ובעלי מניות - ירידת ערך הנכסים במכירה בפירוק, שמירת מוניטין וגביית חובות - והתועלת מזווית הראייה של ההנהלה הקיימת בחברה.

כמו כן נקבעים מבחנים לאורם יש לבדוק את הדרכים המשפטיות להביא ראה ואלה כוללים המנעות מבזבוזי משאבים, איוון נכון של האנטרסים השונים, הגנה על הצדדים השונים להסדר, מידת הגמישות של דין הבראה ומבחנים נוספים.

בשער השני בוחן המחבר דרכים קיימות להבראת חבנות ובהן הסדר בין החברה ונושיה מוחץ לבית המשפט, הסדר עלידי בית המשפט, הבראה עלידי מפרק, ניהול חברה כעסק חי עלידי כונס נכסים ומנהל המתמנה עלידי בעל שעבוד שוטף כללי. כן דן המחבר בחקיקה מיוחדת להגנת חבי רות ממשלתיות ואינטרסים ציבוריים.

בשער השלישי מסכם ד"ר בהט את המלצותיו לחקיקה הדרושה, ובדוק את האפשרויות לשלב את הדרכים למודל רצוי.

1 | השופט פינקלמן בהמ' (ים) 2328/55, 588/80 פרידמן ואח' נ' פרידמן ואח' פס"מ תשמ"ט (2) 31, 27.

מיסוי פעילות בינלאומית - יוסף מ' אדועי

(הוצאת ספירוס, 394 עמודים כולל מסתחות)

בעולם המודרני הולכת ומתרחבת הפעילות הבינלאומית ולגבי עסקים רבים היא חלק אינטגרלי משגרת העיסוק. בעסקה, אשר מעורבים בה נישור מים הקשורים עם יותר ממדינה אחת, ולחלופין - כאשר יש לעסקה זיקה לטריטוריה של מדינה אחת ולנישום קשר למדינה אחרת, נגזרות תוצאות המס ממכלול דינים: הוראות תחולת המס של המדינות הנוגעות בדבר, הוראות ברין הפנימי של מדינות אלה לאור העובדה שחל גם מס זו, וכן אמנות בין המדינות בדבר מניעת כפל מס או הפחתתו.

עורך הספר, פרופ' אהרון יורן, מהפיקולטה למשפטים באוניברסיטה העברית, מציין בהקדמה כי לפנינו ספר ש"עורך בחינה מחדשת של כללים, או פרשנויות מקובלים ויוצר סינטזה של תפיסה וגישה מקיפות ושיטתיות בנושא מיסוי פעילות בינלאומית". ספר זה עתיד להיות הנדבך הראשון של ספריית מסים שתכלול סדרת ספרים מפרי עטו של פרופ' אדועי ואחרים.

הדיון בספר נחלק לעשרה פרקים: במרכז החיבור דיון בביטוי המופיע בסעיף 2 לפקודת מס הכנסה - "מס הכנסה יהא משתלם... על הכנסה שנצמחה, שהופקה, או שנתקבלה בישראל". פרופ' אדועי מפרט בפרקים הראשונים של הספר את העקרונות המקובלים, הכללים וההצדקות הערכיות לכך שבסמכות המדינה יהיה לחייב במס מקומי נישומים והכניסו.

הפרק החמישי בספר מציג פירוט הוראות סטטוטוריות הפוטורות ממס עיסקאות מסוימות שלהן אופי בינלאומי וכן הוראות וכללים מיוחדים לנייח הוצאות ולקיוון הפסדים כשמדובר בפעילות בינלאומית. הפרק השביעי מוצגת בעית כפל המס, הפתרונות המצויים לבעיה זו ופי

תרונות רצויים לדעת המחבר. פרק מיוחד מייחד המחבר לשאלת מיסויים של אזרחי ישראל הפועלים באיזורי יהודה, שומרון ועזה. שני פרקים בספר מוקדשים לדיון בכללי מייסוי רווח הון שמקורו בפעילות בינלאומית ובהיבטי מס ערך מוסף על פעילות כזו. בסופו של הספר, צרף פרופ' אדועי דו"ח ועדה שמונתה עלייד נציב מס הכנסה והממונה על הכנסות המדינה, לצורך בדיקת "השינויים הדרושים בדיו הפנימי לענין מיסוי בינלאומי".

מנחו כתבים - חיים כהן (עורכים): א. ברק, ור. גביוון

(הוצאת ספרים בורסי, 2 כרכים, 641 עמודים ו-423 עמודים)

"חיים כהן, לא רק שנמנה על השופטים הפוריים בבית המשפט העליון, קשה לחשוב על הרבה אנשים שכתבתם אומנתם ואומנתם כיכולתם להשתתב בגיוון כה רב של נושאים ושל כמות, ובכתיבה רחוקה ואלגנטית, בכמה שפות שונות, המשקפת בקיאות והתמצאות בעושר כה רב של מקור רות. לפנינו חיזיון נדיר במקומו. קשה לקוות כי פירות החינוך שאנחנו נותנים לילדינו יאפשרו לנו לפגוש עוד רבים כאלה."

העורכים - אהרון ברק ורות גביוון - אשר כותבים דברים אלה בהקדמה, חשבו כי לא תהא דרך טובה מאשר לקבץ מקצת כתביו של השופט חיים כהן, יחד עם רשימה מלאה של כתביו האחרים ולתת לדברים לדבר בעד עצמם.

המאמרים ערוכים בשני כרכים - האחד בעברית והשני באנגלית. החומר בכרך "מנחו כתבים" - מחולק לפי נושאים הכוללים משפט עברי, משפט השוואתי, משפט ישראלי, ענייני לשון, הספרים ודעות יחיד בפסיקה. בפרק על דעות יחיד מובאים מספר פסקי דין של השופט חיים כהן בדעת מיעוט (עמדה שהוא תרם לפיתוחה ולחשיבותה בפסיקה הישראלית). פסקי הדין לקוחים מערעורים פילייים, ערעורים אזרחיים ומפסיקת בית המשפט הגבוה לצדק.

הכרך "מנחו כתבים" - בשפה האנגלית מחולק לנושאים הבאים: משפט עברי, חוק זכויות האדם, חלוקי דעות ודרשות. בסופו של כל אחד משני הכרכים מובאת רשימת פרסומיו של השופט חיים כהן, ולצידה מפתחות פסיקה, חקיקה ומפתח עניינים.

"אוצר המשפט" מפתח ביבליוגרפי למשפט העברי (חלק שני), - פרופ' נחום רקובר

(הוצאת ספרית המשפט העברי, ירושלים, התשנ"א (584 עמודים)).

בהוצאת החלק השני של "אוצר המשפט" קיים המחבר, פרופ' נחום רקובר, הבטחה שנתן בהקדמה לחלקו הראשון של "אוצר המשפט", אשר יצא לאור בשנת תשל"ה, לעדכן את האוצר.

החלק השני מתייחס לחומר שפורסם בשנים תשל"ד - תשמ"ח בתחום המשפט העברי, וכולל כ-9,000 ערכים בנוסף על למעלה מ-12,000 ערכים הנכללים בחלק הראשון.

בכרך החדש מפורטים אלפי ספרים, מונוגרפיות, מאמרים וערכים בעברית שנרפסו בנפרד או במסגרת כתבי עת, קבצים, ספרי יובל, ספרי זכרון ואנציקלופדיות. רובם המכריע של המקורות פורסם הוצא לאור, אך נכללים בכרך גם עבודות גמר אקדמאיות שלא פורסמו ושניתן למוצאן בספריות של האוניברסיטאות בארץ.

לעומת קבצי מפתחות שהועמדו לרשות ציבור המשפטנים בישראל, משך השנים, נראה כי מבחינת היקף החומר, "אוצר המשפט" הוא הנרחב ביותר בתחומו בו הוא עוסק - המשפט העברי במובנו הרחב ובכלל זה היבטים היסטוריים, מנהגיים והלכתיים (להבדיל ממשפטיים) המתייחסים לאספקטים רבים ביהדות.

החומר העשיר מחולק לי' פרקים עיקריים, כדרך המיון שנעשתה אף בחלק הראשון, מהם כלליים ("יסודות ההלכה ומהותה", "מקורות", "המשפט העברי בכללו", "מושגים שונים" ועוד), ומהם המתייחסים לתחומי משפט מיוחדים ("עדות וראיות", "עונשין", "משפחה", "ירושה", "נזיקין", "קניין וחזקה").

דרך מיון זו, היא עפ"י טעמו של המחבר ואינה תמיד הדרך הנקוטה בספרי מפתחות אחרים. אולם בנוסף לתוכן עניינים כללי מצויים בכרך חמישה מפתחות מפורטים המקלים מאוד על המעיין למצוא את מבוקשו בדרכים שונות והכוללים מפתח עניינים, מפתח מחברים ורשימת כתבי העת והקבצים המפרטת את מאות החיבורים והפרסומים מהם הובאו הערכים השונים שפורטו באוצר.

פרופ' רקובר עשה רבות ומתכוונן בודאי לעשות עוד להחדרת המשפט העברי לתודעתו של המשפטן שאינו אמן על פרטי המשפט העברי. זאת בין היתר על מנת שיעשה יותר שימוש בשיטת משפט זו אשר זכתה חלקית להכרת המחוקק הישראלי כאחד ממקורות המשפט בישראל בחוק יסודות המשפט התש"ם - 1980.

"אוצר המשפט" תורם רבות בפירוט הספרות הרבה והמעורכנת, ממנה ניתן ללמוד על עמדת המשפט העברי בסוגיות רבות בעולם המשפט, וייחוד ללא ספק כלי עזר חשוב לציבור המשפטנים ולכל אלו המתעניינים במשפט העברי ובמורשת ישראל.

יש לברך את המחבר על תרומתו החשובה לעולם המשפט ולצפות לכרכי השלמה נוספים לעתיד לבוא.

חיים פורת

1 | שופט בית המשפט המחוזי תל-אביב - יפו